

SUVANNON SEUTU

Hovijärven rannalla Petäjärven
emäntäkoulun väkeä kesäisellä
kahvihetkellä.

SUVANNON YMPÄRISTÖN
KOTISEUTULEHTI

N:o 5 • 1998

H E I N Ä K U U

Sakkolan
pitäjäjuhlat 2.8.

Sankaripatsaan
paljastusjuhla 22.8.

PROFESSORI PERTTI VAKKILAINEN:

Vuoksi syntyy

Vuoksi, Karjalan kannaksen mahtava virta, syntyi noin 4 000 vuotta sitten Salpausselän murtuessa Vuoksenniskan kohdalla. Aiemmin Kymijoen kautta Suomenlahteen purkautuneet Saimaan vedet saivat uuden virtaus suunnan ja laskivat Jääsken seuduille ulottuneeseen merenlahteen.

Laatokan yhteyteen Suomenlahteen muodostui tuohon aikaan kaksiosainen Viipurin salmi. Sen pohjoinen haara kulki Käkisalmen Räsälän, Antrean, Kuparisaaren selän ja Heinjoen kautta ja eteläisempi Muolaanjärven, Äyräpäänjärven ja luutavasti Suvannon yli. Maan kohotessa merenranta vetäytyi kaakkoon. Suomenlahtea ja Laatokkaa yhdistävät salmet mataloituivat ja Muolaansalmi kuivui kokonaan.

Noin 3 000 vuotta sitten Laatokan vedet murtuivat Nevan kautta Suomenlahteen. Vuoksi haki laskukohtansa Laatokkaan Käkisalmen kohdalla. Vesiyhteys Laatokan ja Suomenvedenpohjan välillä kuitenkin säilyi.

Vesitie Viipurista Laatokkaan ja sieltä edelleen Novgorodiin muodosti aikoinaan merkittävän kauppareitin, jota varjelemaan rakennettiin jo varhain suojalinnoja. Ruotsin marski Torkkeli Knuutinpoika perusti näistä merkittävimmän, Viipurin linnan vuonna 1293. Tätä kauppareittiä käytettiin vielä 1600-luvulla, joskin silloin vedet olivat toisistaan jo niin irtautuneet, että veneitä jouduttiin vetämään usean maakannaksen yli.

Suvannon pinta laskee

Vuoksi oli siis hakenut laskukohtansa Käkisalmen kohdilta, sillä suoran tien itään kohti Laatokkaa salpasi kivisen koostumuksensa takia Kiviniemeksi nimetty luja maakannas. Kannaksen takana oli Suvantojärvi, jonka vedet virtasivat Vuokseen pienen puron kautta. Laatokasta Suvannon erotti matalahko hiekkaharju, jonka leveys kapeimmalta kohdiltaan oli noin 200 metriä. Tälle

harjulle oli syntynyt Taipaleen kylä, joka keskiajan lopulla kuului eräisiin merkittävimpiin kauppapaikkoihin alueella.

Alunpitäen Vuoksi, Suvanto ja Laatokka olivat edelleen samalla korkeudella, mutta kun maakannakset muodostuivat, vedenkorkeudet alkoivat erota. Vesi nousi merkittävästi Vuoksessa, mutta vielä enemmän Suvannossa, josta Vuokseen laskeva puro pysyi pienehkönä maaperän lujudesta johtuen. 1800-luvun alussa Suvanto oli Vuoksea kaksi metriä ja Laatokkaa lähes kymmenen metriä ylempänä.

Suomessa virisi innostus järvenlaskuun 1700-luvulla. Järviä laskemalla pyrittiin saamaan uutta maata maatalouskäyttöön ja poistamaan järven rannoilta tulvahaittoja. Kapea Taipaleen kannas ja vedenpintojen suuri korkeusero Suvannon ja Laatokan välillä olivat jo varhain herättäneet ajatuksen kannaksen avaamista ja Suvannon laskemista. Väitetään, että jo vuonna 1741 sotilaita oli komennettu suorittamaan kaivutyöt, mutta kun sota Ruotsin ja Venäjän välillä puhkesi, jäi järven lasku suorittamatta.

Korkeat vedenkorkeudet kuitenkin vaivasivat Suvannon keski- ja itäosissa siinä mitassa, etteivät laskusuunnitelmat unohtuneet. Vuonna 1807 vesi nousi keväällä korkeammalle kuin miesmuistiin ja oli noin metrin tavanomaista ylempänä. Jonkinlaisia kaivutöitä lienee haitan poistamiseksi tämän jälkeen tehty, mutta missä laajuudessa ja minä vuonna, sitä ei tarkalleen tiedetä. Vuonna 1818 tai ehkä joitakin vuosia myöhemmin kirjoitetuista asiakirjoista käy ilmi, että hiekkarannasta Taipaleessa oli kaivettu, mutta että esiinnousseet vaikeudet olivat estäneet aiotun vedenjohtamistyön loppuun suorittamisen.

Karjalan kannaksella kerrottiin tarinaa, että Suvannon ranta-asukkaat olisivat vuoden 1817 kesällä vetäneet isoja kuusipuita latvapuoli edellä soraharjanteen poikki saadakseen siihen syntymään uoman, johon tulvavesi hakeutuisi. Tarkoituksena oli saada järven vedenpinta alenemaan.

Lumen sulaminen näyttää keväällä 1818 tapahtuneen Laatokan Karjalassa epätavallisen nopeasti. Veden korkeus Suvannossa nousi nousemistaan ja oli lopulta 10,5 metriä Laatokan pinnan yläpuolella. Vesi alkoi virrata Taipaleen kannaksen yli. Virtausta edesauttoivat aiemmin aikaan saadut kaivuutyöt, ja saattaa olla, että jotain sellaisia suoritettiin myös nyt.

Ratkaisevaa oli joka tapauksessa, että vettä oli paljon, se nousi korkealle ja kannaksen vastusvoima pieni. Seurauksena oli valtava luonnonmullistus. Veden mukana Laatokkaan syöksyi tavattomia maamääriä, puita ja rakennuksia. Uusi joki, Taipaleenjoki oli syntynyt. Sen synnystä on luettavissa värikkäitä kertomuksia.

Zachari Topelius kertoo seuraavasti: "Huhu Taipaletta uhkaavasta vaarasta levisi salamannopeasti koko pitäjään. Koolle rientänyt kansa seisoi rannalla kädet ristissä ja silmät kyynelissä katsomassa tätä suurenmoista näytöstä, jonka vaikutusta koko pitäjään kukaan ei sinä hetkenä ehtinyt miettiä. Ensimmäinen pieni virranvire muuttui Suvannon peilipinnalla yhä hurjemmaksi hyökyaalloksi, joka rajussa menossaan repi irti suuria maakappaleita puineen kaikkineen ja syöksi ne Laatokkaan. Eräs talollinen arveli, ettei vaara kovin suuri ollut ja kiipesi korjaamaan kattoaan, kun uusi vesisyöväri aukeni ja kiskaisi koko mökin mennessään. Vain kukon kuultiin vielä kiekuvan pirstaleilla kaukana Laatokalla. Niin kutsuttu Taipaleen linnoitus, umpilinnake, jäi vauriota paikoilleen lähelle jyrkännettä. Venäläinen rukoushuone, siltä ajalta kun täällä oli 60 kreikanuskoisten suomalaisten asuttamaa taloa, joutui sekin Laatokalle. Jylinä kuului kolmen peninkulman päähän Pähkinälinnaan, jossa soitettiin kirkonkelloja kolme vuorokautta umpeensa.

Yhdessä päivässä Suvanto oli ehtinyt tyhjentyä. Siellä missä vielä edellisenä päivänä oli ajettu maantietä pitkin harjulle, soudettiin seuraavana päivänä leveän joen yli valtavien jyrkänneiden keskellä. Suvannon vesi virtasi niin rajusti, että sen mukana kulkeutui

hedelmättömänä. Suuret määrät kaloja ja kalanpyydyksiä juuttui mutaan. Kaukaisemmassa kylässä, Riiskassa, eräs yksinkertainen talonpoika oli mennyt aamulla rantaan tekemään aita. Hän halusi työn valmiiksi ennen päivällistä, mutta vaikka hän uurasti kuinka itsepintaisesti tahansa, pieni matka oli aina aitaamatta, sillä ranta väistyi hänen edestään ja sen mukana hänen päivällisensä.”

Tapahtuman tarkka ajoittaminen on aiheuttanut hankaluuksia. Topeliuksen mukaan tapahtuma olisi sattunut Yrjörpäävää edeltävänä iltana eli joko 22.4. tai 4.5. riippuen siitä, seurataanko luterilaista vai ortodoksista kalenteria. Åbo Allmänna Tidning -nimisessä lehdessä väitetään päivämääräksi 26.5., Borgå Tidning mainitsee 18.5. kyseiseksi päiväksi. Virallisessa asiakirjassa Protocollum Casuum ilmoitetaan päivämääräksi 21. toukokuuta 1818.

Suvanto laskee noin seitsemän metriä. Lasku tuotti uutta, suurimmalta osalta erittäin viljavaa maata noin 5 000 ha. Hedelmällisen mutakerroksen alta kerättiin myös runsaasti järvimalmia, jota käytettiin Värtsilän rautatehtaalla. Uudesta maa-alueesta riideltiin lujasti ja asioiden ratkaiseminen vaati lukuisia oikeudenkäyntejä. Eräs näistä riidoista johti jopa miestappoon.

Vuoksen lasku

Suvannon laskun seurauksena sen yhteys Vuokseen katosi. Kiviniemen kannas erotti nyt joen sen aiemmasta lisäjuoksusta. Mielenkiinto kohdistui nyt sinne. Ajateltiin, että maakannaksen avaamisella saataisiin Vuoksen ranta-alueita vaivaavat tulvahaitat poistumaan ja maatalousmaa lisääntymään. Se, että samalla ehkä saataisiin kulkukelpoinen vesireitti Laatokalta Vuoksen yläosille, ei luonnollisestikaan vähentänyt hankkeen kiinnostavuutta.

Vuonna 1820 pidettiin kansalaiskokous, jossa suunniteltiin Kiviniemen puhkaisemista. Tavoitteena oli laskea Vuoksen pintaa 1,2 metriä. Laskun hyötyalueeksi arvioitiin 10 000 ha. Toimenpiteistä

koituvien hyötyjen ajateltiin nopeasti ylittävän sen aiheuttamat kustannukset.

Mutta myös vastustusta esiintyi. Suvannon rantojen asukkaat olivat kovin haluttomia hyväksymään hanketta, sillä he pelkäsivät sen aiheuttavan omaisuudelleen vahinkoja. Merkittävimmän vastuksen muodostivat kuitenkin Aleksanteri Nevskin, Konevitsan ja eräiden tietojen mukaan myös Valamon luostarit, jotka omistivat kalastusoikeuksia Vuoksen alajuoksulla ja Käkisalmen edustalla. Nämä tekijät riittivät vielä tuolloin estämään hankkeen toteuttamisen.

Suomalainen rahvas oli kuitenkin itsepäistä. Uusia hakemuksia Vuoksen laskemiseksi tehtiin yhtenään. Vuonna 1844 sattunut ankara tulva aiheutti taas pahoja vahinkoja ja nyt asukkaat saivat edusmieheksensä kuvernöörin, paroni Kasimir von Kothernin. Hän ryhtyi tarmokkaasti ajamaan hanketta. Asiakirjoihin liitettyä yksityisessä kirjeessään hän toteaa asian tulleen suomalaisrahvaalle niin tärkeäksi, että se on valmis jopa väkivaltaan. Kirje on merkittävä nimenomaan siksi, että kyseessä on henkilö, joka ei yleensä vähäisemmässäkään määrin kallistanut korvaansa tavallisten ihmisten esityksille.

Kiviniemen avaamista komennettiin suorittamaan everstiluutnantti Alfred Sternvall. Maaliskuun 1. päivänä 1848 päivätyssä muistiossa hän esittää Kiviniemeen kaivettavaksi uomaa, jonka pohja olisi 14,8 metriä leveä ja jonka syvyys laskettuna Vuoksen alimmasta vedenkorkeudesta olisi kolme metriä.

Hankkeen onnistumiseksi myös Taipaleenjoessa tuli suorittaa ruoppaustöitä. Sternvall arvioi, että Kiviniemen avaamisen seurauksena Vuoksen vedenpinta putoaisi 4,5 metriä ja että syntyvästä väylästä tulisi vesiliikennekelpoinen. Muistioissa esitettiin lisäksi, että kruunun tulisi lunastaa Aleksanteri Nevskin luostarin kalastusoikeudet. Konevitsan luostarilla olleet kalastusoikeudet oli jo aiemmin saatu lunastetuksi.

Sternvallin laatima kustannusarvio päättyi summaan, joka osoitti, ettei nyt pelattu nappikauppaa. Loppusumma

vastasi nimittäin 1/5 kruunun vuotuisista tuloista. Ongelmana oli, että kaikki ammattimiehet olivat kiinni muissa töissä, lähinnä Saimaan kanavan rakentamisessa, joka oli juuri aloitettu. Merkittävänä kantona kaskessa oli edelleen Aleksanteri Nevskin luostari, jolla oli vaikutusvaltaa Pietarin hovissa ja joka ei ollut halukas luopumaan kalastusoikeuksistaan.

Itämainen sota, Krimin sota, tuli nyt hankkeen puuhamiesten avuksi. Se pakotti nimittäin ajattelemaan Suomen puolustusta. Kun Venäjän Itämeren laivasto oli osoittautunut englantilais-ranskalaista laivastoa heikommaksi, haluttiin sisävesiväylien kehittämiseen saada vauhtia. Näitä käyttäen ajateltiin voitavan helpottaa joukkojen kuljetuksia eri puolille Suomea.

Maaliskuun 24. päivänä 1856 Aleksanteri II esitti ohjelman, jossa kulkuväylien kehittämisellä oli suuri osuus. Jo päivää aiemmin oli annettu määräys Kiviniemen puhkaisemisesta. Valtio otti vastatakseen työnjohdosta ja työvälineistä, rakennusten ja myllyjen siirroista sekä Aleksanteri Nevskin luostarin kalastusoikeuksien lunastamisesta. Hyödynsaajien oli tehtävä taksvärkkiä ja toimitettava tarvittava puutavara ja puuhiili.

Ammattitaitoisen työvoiman ongelma ratkesi kuin itsestään, sillä samaan aikaan työnjohto, kalusto ja materiaalit vapautuivat Saimaan kanavan työmaalta ja ne siirrettiin Kiviniemeen. Hankkeen korkeimpana johtajana toimi everstiluutnantti A. Appelberg.

Järjestelyissä oli nyt puhtia. Työ alkoivat jo viikon kuluttua päätöksestä. Maantiesilta Vuoksen ja sen itään työntyvän lahden, Kotilammen, väliltä poistettiin. Aiemmasta poiketen päätettiin, että kanavan leveys tulisi olemaan 89 metriä.

Suunnitelman perusajatuksena oli, että ensin kaivettaisiin pienehkö uoma, johon laskettaisiin vettä ja annettaisiin veden uurtua uomaan syvemmäksi. Kiviniemessä aloitettiin maan kaivuu sen kapeimmalta eli Kotilammen kohdalta. Samaan aikaan rakennettiin

Vatikanniemestä asti kaikki muta ja multa, ja jäljelle jäi vain karkea pohjasora kolkkona ja turvin asennettiin kaksi sulkuluukkuja ja niiden jatkeeksi koko uoman leveydeltä metrin vedenpinnan yläpuolelle ulottuva maapato. Tätä käytettiin myös työnaikaisena tienä.

Kun kaivanto oli ulotettu vedenpinnan alapuolelle, luukut avattiin ja uomaan virtaava vesi vei mukaan irtonaisen materian. Luukut suljettiin ja uomaan jääneet kivet poistettiin. Kivien poisto päästiin siis tekemään kuivissa olosuhteissa. Kun kivet oli saatu pois, luukut avattiin jälleen. Uoma syveni ja siihen avattiin lisähaaroja, jotka voitiin sulkea yksinkertaisilla suojapadoilla. Näin saatiin syntymään uomaverkosto, jonka eräissä osissa virtasi vettä ja osa oli kivien poistoa varten kuivana. Työn edistämiseksi tehtiin auralla uomien pohjiin vakoja ja vettä ohjattiin pieniä patoja ja kouruja käyttämällä haluttuihin kohteisiin.

Myös Taipaleenjokea ruoppaamalla varauduttiin Kiviniemen kannaksen aukaisemisesta syntyvän hyökyaallon varalle. Jotta vesi ei tunkeutuisi Taipaleen kylään, kaivettiin kylän yläpuolelle puolen kilometrin mittainen uoma ja rakennettiin lähes sata metriä pitkä, kahden metrin korkuinen vitsaspato. Uhanalaiset talot siirrettiin pois.

Syyskuussa 1857 työt olivat edenneet loppuvaiheeseen. Kiviniemen kannasta puhkoivat nyt syvät kanjonit, joita reunustivat jyrkkäseinäiset maavallit.

Luukut avattiin syyskuun 17. päivänä ja vesi syöksyi Kiviniemen kannaksen kimppuun.

Sanan Lennätin kuvailee tapahtumaa eloisasti lokakuun 3. päivän numerossaan. "Suwantojuhla, sillä sen nimen 17. Päiwä syyskuuta kumminki ansaitsee, oli siis osaksi myös totisen voittojuhlan kaltainen. Kansakkaasti pukkeutunut rahwas, noin 3 000 henkeä juhllallisissa waatteissa, antoi juhllaisuudelle erinomaisen tähän asti Suomessa tunnettoman muodon.

Syyskuun 17. päivä valkeni kirkas ja kylmä, läpitunkeiwa tuuli teki herrassäätyisille elon ulkona

waikeaksi, mutta matkustawia tuli tulemistaan ja toivoen suurta näytelmään nähdäksensä oliwat he kaikki kuitenkin hywillä mielin. Sangen kaunista oli katsella kun reisuwaitet Käkisalmesta tuliwat; heitä oli koko joukko herroja ja naisia, jotka kohta ruitujen autiolla hiekkapinnalle antoiwat kirjawan ja eläwän näön. Wiipurista oli sitä vastaan sangen wähän rouwasihmisiä tullut; suurin syy siihen oli matkan pituus ja ilman kolkkaus.

Kello löi 12 ja sinä hetkenä oli sulku Kotilammin yläpuolella aukaistawa. Se aukeni ja wedet ryntäsivät kuoppiin ja juoksiwat koskina ojiin, wäki riensi katsomaan mitä vaahtoiset wirrat waikuttaa jaksoivat. Toinen koski oli toistansa nopeampi lohkomaan kowaa sawimaata ja repimään ojien seinämiä, mutta jotaki hirmuisempaa ei wielä näkynyt."

"Jotaki hirmuisempaa" ei siis tapahtunutkaan. Juhlapukuiset katsojat olivat odottaneet saavansa nähdä, kuinka vesi valtavalla voimallaan siirtäisi hetkessä Kiviniemen kannaksen jäljellä olevat maat Suvantoon. Pettymys oli suuri, kun kivinen kannas pystyi vastustamaan veden voimaa, eikä odotettua näytelmää saatu nähdä. Iltaan mennessä suurin osa "resuwaitista" oli jo matkustanut koteihinsa.

Vesi teki kuitenkin tehtävänsä ja jo seuraavana päivänä oli Kiviniemen kannakseen syntynyt leveä aukko. Lopputulos oli tosin huonompi, kuin etukäteen oli ajateltu. Sen sijaan, että olisi saatu aikaan kulkukelpoinen vesiväylä, saatiinkin syntymään uusi, kivinen koski.

Suvannossa veden pinta nousi 1,5 metriä, mikä oli arvioitua vähemmän. Muutamassa päivässä tulva-aalto saavutti Taipaleen ja aallon mukana "huuhtoutui soraa, kiviä ja puita valtavalla pauhulla ja voimalla Laatokkaan". Taipaleen kylä ei kuitenkaan kärsinyt vahinkoja.

Kiviniemen kannakseen oli puhkaistu aukko, jonka leveys oli muodostunut suunniteltua suuremmaksi eli 118,5 metriksi. Vuoksen pinta aleni sen yläpuolella noin 4,5 metriä, mikä vastasi suunniteltua määrää.

Kiviniemeen jäi putousta noin kolme metriä, joten ajateltua laivaväylää ei

saatu syntymään. Pietarista tuli tosin kesällä 1859 pieni höyrylaiva, joka onnistui pääsemään Kiviniemen läpi aina Jääskeen asti. Yritys uusittiin seuraavana vuonna, mutta se ei johtanut säännönmukaiseen laivaliikenteeseen.

Vuoksen entisessä lasku-uomassa, Käkisalmen haarassa vesi laski noin 1,5 metriä ja sen liikennekelpoisuus huononi tuntuvasti. Vanhasta uomastaan Vuoksi kuroutui irti Torhonjärven pohjoispäässä olevassa Tiurinkoskessa, jossa vesi virtaa entiseen suuntaan vain heikosti. Räisälän mahtavin, lohirikkaudestaan kuuluisa Unnunkoski supistui mitättömäksi.

Vuoksen laskusta syntyneiden vesijättöjen määristä ei ole tarkkoja tietoja käytettävissä. Eri lähteiden nojalla on kuitenkin pääteltävissä, että maata saatiin noin 20 000 ha. Kyseessä oli tässä mielessä maamme merkittävin vesistönlaskuhanke.

Laskusuunnitelmia

Maamme itsenäistymisen jälkeen laadittiin 1920-luvulla Vuoksen tulvahaittojen pienentämiseksi suunnitelma, jonka tarkoituksena oli Kiviniemenkosken perkaaminen ja sen yläpuolisen jokiosan ruoppaaminen. Ylin tulvavesi olisi suunnitelman mukaan saatu laskemaan 70 cm.

1930-luvulla esitettiin suunnitelman muuttamista niin, että Kiviniemenkosken perkauksen sijasta Kiviniemeen rakennettaisiin kokonaan uusi tulvakanava säätöluukkuineen. Tämän ratkaisuehdotuksen mukaan tulva saataisiin alenemaan 1,6 metriä. Samassa yhteydessä tuotiin esiin mahdollisuus vesivoimalan rakentamiseen suunniteltuun tulvakanavan. Lisäksi todettiin, että voimalan putouskorkeus lisääntyisi, jos Taipaleenjoessa olevaa Vaskelankoskea saataisiin perata.

Näin siis suunniteltiin. Syksyllä 1939 Vuoksen ranta-asukkaita eivät kuitenkaan uhanneet korkealle kohoavat tulvavedet. Tulva kyllä tuli, mutta nyt ei näillä seuduilla tulvinut vesi vaan vieraat ihmiset. Sitä tulvaa ei voitu suomalaisin vesirakennustaidoin torjua. Sen torjumiseen tarvittiin hyvin paljon enemmän.